

Museumsinspektør i unåde!

Foreningen National Studenter Aktion og Mogens B. Mackeprang

Afstud.mag. Anders Otte Stensager

Med udgangspunkt i tiltalen mod arkæologen Mogens B. Mackeprang, der i 1946 tiltaltes for "uværdig national optræden" under besættelsen p.g.a. sit medlemskab af foreningen "National Studenter Aktion", forsøger artiklen at belyse en periode i dansk arkæologi- og besættelsehistorie, som hidtil kun har været sporadisk omtalt.

Den danske nazisme havde generelt kun enkelte historikere og arkæologer i sine rækker og i det hele taget var akademikere med en humanistisk baggrund en undtagelse i de nationalsocialistiske foreninger. Enkelte af dem, lederen af Københavns Stadsarkiv Flemming Dahl og cand. mag. Ejnar Vaaben, udnyttede imidlertid deres historiske kvalifikationer i nationalsocialismens tjeneste, men generelt syntes der at råde en vis tilbageholdenhed og skepsis blandt både historikere og arkæologer selvom lurer, gravhøje og runesten var en væsentlig del af DNSAP's faste symbolkreds, som en del af bevægelsens synlige historiske nationale manifestation. Alligevel er det overraskende hvor lidt danske arkæologers rolle under besættelsen er blevet belyst ikke mindst set i lyset af nationalsocialismens udprægede brug af fortiden, og især DNSAP's brug af oldtidens billed- og symbolverden.¹ Selvom kun få akademikere og humanister tilsyneladende indlod sig

med nazismen og dens sammenslutninger, var der alligevel nogle, herunder arkæologen Mogens B. Mackeprang, der sympatiserede med besættelsesmagten. De motiver der drev Mackeprang til at slutte sig til National Studenter Aktion er med til afspejle nogle af de holdninger, som fik dele af befolkningen til at melde sig ind i de nazistiske foreninger. Samtidigt vidner episoden også om de konsekvenser en sådan omgang med besættelsesmagten og dens sympatisører medførte i det retslige efterspil under retsopgøret.

National Studenter Aktion

DNSAP havde så vidt vides ingen udøvende arkæologer blandt sine medlemmer, men nazismen havde dog en fortaler i museumsinspektør ved Nationalmuseet, mag. art. Mogens Bellman Mackeprang. Han var uddannet arkæolog og havde siden marts 1935 været fast knyttet museets afdeling for dansk oldtid under Johannes Brøndsteds ledelse. I juli 1941 udnævntes han tillige som inspektør af 1. grad. Han havde ikke været medlem af det danske nazistparti, men meldte sig i september 1940 ind i den nationalsocialistiske studenterorganisation "National Studenter Aktion", der udgav tidsskriftet *Akademisk Aktion*. Studenterorganisationens primære formål var, "at samle alle Akademikere, der vil være med i Kampen mod det bestaaende demokratisk-marxistiske System". I organisationens første blad hedder det, at "Vi arbejder for at udbrede Kendskabet til de Ideer, som gaar over Europa, som vi i politisk og økonomisk Henseende maa genopbygge vor Samfundsordning paa. Vi er ikke tilknyttet et enkelt Parti; det er ingen Betingelse for at være Medlem af et saadant, og enhver er velkommen, naar han vil være med i Kampen mod Systemet. Vort Maal er

Mogens Bellman Mackeprang (1905-1986) blev 1. marts 1935 ansat som museumsinspektør ved Nationalmuseets afdeling for Danmarks Oldtid. Af hans videnskabelige produktion ses det, at han tilstræbte en mere folkelig formidling af dansk arkæologi måske under indflydelse af den senere så folkekære Johannes Brøndsted. Værket Fra Rensdyrjægere til Vikinger, der udkom i 1936, er blot et eksempel herpå, men også gennem foredrag forsøgte han at udbrede kendskabet til oldtidens mangfoldighed. Billedet her er taget til Aftenbladet den 2. februar 1939 inden Mackeprang skulle holde et foredrag om kosmetik og hårpleje i oldtiden. (Det Kgl. Bibliotek, Billedsamlingen).

gennem afholdelse af Foredrag, gennem Udgivelsen af dette Blad [*Akademisk Aktion*], og gennem Studiekredse at ruste vore Medlemmer bedst muligt til Kampen for nye Ideer..." Hovedmændene bag studentorganisationen bestod primært af jurister og sagførere, som byretsdommer Christian Junior, dr. jur. Carl Popp-Madsen og landsretssagfører Viggo Baller. Størst tilslutning havde foreningen blandt de jurastuderende, mens studerende og akademikere fra andre fagkredse næsten ikke var repræsenteret.² Mackeprang var således i 1940 eneste akademiker med en humanistisk baggrund, der var medlem af foreningen. Hurtigt blev han en del af det såkaldte lederråd, der havde til formål at skaffe midler til foreningen og til udgivelsen af dets blad, men samtidigt også skabe kontakter til interessegrupper eller enkeltpersoner uden for foreningen, der kunne tænkes at deltage med foredrag eller aktuelle debatindlæg. Forfattere som bl.a. Harald Tandrup, Valdemar Rørdam og den norske forfatter Knut Hamsun samt kulturgeografen Gudmund Hatt bidrog således med flere indlæg.³

Imidlertid synes lederrådets rolle noget uklar og kun vagt defineret, og har primært karakter af at skaffe penge til de mest nødvendige udgifter, som leje af kontorlokaler og udgivelsen af månedsbladet *Akademisk Aktion*.⁴ Mackeprangs rolle i lederrådet synes ligeledes noget uklar, men under afhøringerne i Tjenestemandsdømmestol i 1946 kommer det frem, at han bl.a. har deltaget i et møde med en række udenforstående, deriblandt direktøren for Københavns almene Boligselskab (KAB), Frederik Christian Boldsen, der gav tilsagn om økonomiske bidrag.⁵ Desuden bidrog Mackeprang selv med to artikler til foreningens blad, hvoraf den første blev bragt i

novembernummeret 1940 under titlen "Hvad er Danskhed?". Artiklen er en hyldest til den danske nationalitetsfølelse, som "vi for ingen Pris vil miste. Kun faa danske gør sig det tilstrækkeligt klart, at de seneste Tiders Begivenheder har skabt Uligevægt og Angst". Videre skriver han, at "Danskhed er Kærlighed til og Samhørighedsfølelse med vort Land, Folk, Sprog og Historie. Den er Agtelse for den tusindaarige Kongemagt. Den ytrer sig som en rislende Glæde ved at færdes i det danske Landskab med de bløde Bakker og hvide Landsbykirker, med de friske Bøgeskove og milde Kyster".⁶ Bevarelsen af det danske ses som noget unikt, der ikke uden videre sættes til salg. At det er begivenhederne omkring 9. april 1940 Mackeprang refererer til, fremgår længere nede i artiklen: "Vi skal af med den Radikalisme, som systematisk har modarbejdet Danskhedens højeste Potens, Viljen til Forsvar.... Vi vil have Lov til at anerkende den danske Hærs folkeopdragende Betydning, og der skal ikke peges Fingre af et hæderligt officerskorps". Der er ingen tvivl om, at Mackeprang, på linie med mange officerer, havde set med forbitelse på den hær, som den 9. april ikke måtte kæmpe: "Hvis det er den her definerede Form for Danskhed, som ønskes bevaret, behøver vi næppe at frygte Afskaffelsen af det nuværende parlamentariske, klassebestemte Styre, tværtimod maa vi ønske dets Forsvinden". Budskabet er klart, et systemskifte er nødvendigt for at bevare den danske folkesjæl, men det må ske under "det rette danske Førerskab".⁷ I lighed med DNSAP's brug af dansk oldtidssymbolik underbygger Mackeprang sit budskab på tilsvarende måde ved at bringe et billede af en jættestue omgivet af bøgetræer. Læseren af artiklen kan da også nemt få den opfattelse, at forfatteren selv og bladets redaktionelle

HVAD ER DANSKHED?

AF

Museumsinspektør Mogens B. Mackeprang

Lad os engang prøve paa at gøre Rede for, hvad det vil sige, at vi føler os som Danske. Hvortil knytter Nationalfølelsen sig, og hvad er det for Værdier, vi for ingen Pris vil miste? Kun faa Danske gør sig det tilstrækkeligt klart, og Resultatet er blevet, at de seneste Tidens Begivenheder har skabt Uligevægt og Angst. En Definition vil selvfølgelig altid til en vis Grad være subjektiv, men adskilligt vil man dog kunne enes om. Man maa udkrystallisere i sin Samvittighed, hvad det er, man med Liv og Sjæl vil kæmpe for at bevare, og i Modsætning hertil, hvad man ønsker ændret for at styrke det, man sætter højest.

Thi at meget trænger til Forandring i gamle Danmark, kan vi roligt indrømme. Altsaa, hvad er Danskhed? Hvad skal bevares og øges? Hvad skal ændres?

Danskhed er Kærlighed til og Samhørighedsfølelse med vort Land, Folk, Sprog og Historie. Den er Agtelse for den tusindaarige Kongemagt. Den ytrer sig som en rislende Glæde ved at færdes i det danske Landskab med de bløde Bakker og hvide Landsbykirker, med de friske Bøgeskove og milde Kyster. Hos Byboen gør den sig gældende ved et intimt Forhold til de gamle Bygninger, der vidner om Stadens aarhundredgamle Eksistens, og til de nye Kvarterer, der fortæller om Vækst og Fremdrift. Danskhed er Kærlighed til Folket i alle dets Lag, fra den hørhaarede Bondeglut til den barske Vesterhavsfisker, fra den bebrillede Student til den kække, cyklende Kontorpige, fra den muntre

Haandværkersvend til den dygtige Tekniker. Den er Glæden ved det Tungemaal, vi har faaet ind med Modermælken, og hvis gamle Rødder fæstner os uløseligt til vor fjerne Fortid. Den er Kendskab til den fælles Skæbne, som har knyttet os alle sammen. Danskhed rummer et Maal af Viden om vort Folks Historie, det være sig ganske ringe som Barnets Bekendtskab med Holger Danske i H. C. Andersens Æventyr eller rigt og dybtgaaende, som hos den gamle Akademikus.

Vi vil derfor aldrig kunne bære Tabet af vort Land, det gælder ikke blot territorielt, men ogsaa landskabeligt. Hvis vi ikke i Landskabet genfinder de danske Mindesmærker, den danske Byggeskik, de danske Farver og de danske Mennesker, bliver det

fremmed for os. Hvis vort danske Sprog gik tabt, vilde vor Fortid blive uforstaaelig for os, og vi endte som et Individ uden Slægt og Venner, hvileløse og uden Rod.

For at bevare denne Glæde og Stolthed over Danmark, skal vi af med det System, som sætter Internationalisme over Fædrelandskærlighed, som sætter Klassekampen højere end Folkets Enhed, som vurderer Fagforeringsloyalitet højere end Arbejdsglæde og Flid.

Vi skal af med den Radikalisme, som systematisk har modarbejdet Danskhedens højeste Potens, Viljen til Forsvar, men som ikke skammer sig over at prale med danske Soldaterbreve. Vi vil have Lov til at anerkende den danske Hærs folkeopdragende Betydning, og der skal ikke pe-

Overalt i Danmark finder vi Forfædrenes Grave.

Mackeprangs første artikel til Akademisk Aktion, novembernummeret 1940. Artiklen blev i 1946 brugt af Tjenestemandsdømstolen til at bevise hans "uværdige nationale optræden". (Det Kongelige Bibliotek)

holdning ligger på linie med det danske nazistpartis selvom foreningen allerede i sit første nummer af *Akademisk Aktion* hævder, at "Vi er ikke tilknyttet et enkelt Parti". Enkelte af bladets redaktører, som Chr. Junior og Viggo Baller, havde begge været medlemmer af DNSAP, men forklarede senere, under afhøringen af Mackeprang i 1946, at være modstander af, at Fritz Clausen og det danske nazistparti skulle bruge foreningen i dets regi.⁸ Alligevel synes lederrådet inspireret af DNSAP i dets valg af forfattere og nyhedsstof til medlemsbladet. Mackeprangs artikel, der i forvejen ikke rummer megen arkæologisk viden, kan da også meget nemt opfattes, som var der et nært ideologisk slægtskab med det danske nazistparti. Under afhøringen af Mackeprang selv i februar måned 1946 kan anklageren, Buhl, da heller ikke undgå at bemærke foreningens ideologiske slægtskab med DNSAP.⁹

Mackeprangs anden og sidste artikel i *Akademisk Aktion* har derimod taget en væsentlig mere markant drejning: "Aar 451 slog Vestgoterne og Romerne i Forening Hunnerne og frelste Europas Kultur. Aar 1942 kæmper de europæiske Folk paa Ruslands Stepper en Kamp paa Liv og Død med Asiens Stammer. Ingen tænkende Europæer kan andet end føle sig solidarisk med Tyskland og dets Allierede i denne Strid".¹⁰ Få måneder efter i februar 1943 meddeler Mackeprang, at han ikke længere ønsker at fortsætte sit arbejde i lederrådet og træder ud af foreningen den 20. februar "paa Grund af øget videnskabeligt Arbejde".¹¹ Der kan ikke herske tvivl om, at National Studenter Aktion var en af de foreninger, som søgte at organisere akademikere i nazismen. Et arbejde som Mackeprang har været vidende om, men ikke nødvendigvis sympatiserede med, hvilket kan forklare

hans udtræden af lederrådet og foreningen i februar 1943. Udmeldelsen sker netop på et tidspunkt, hvor lederrådet og den redaktionelle linie af *Akademisk Aktion* har ændret karakter fra at være et marginaliseret systemkritisk blad til et udpræget militant nationalsocialistisk antibolsjevistisk tidsskrift med hverveannoncer til Frikorps Danmark og hyppig omtale af korpsets heroiske indsats. Et redaktionelt skifte, som synes inspireret af tilsvarende nazistiske propagandablade og aviser som bl.a. *Germansk Budstikke*, *Fædrelandet* og *Jul i Norden*. Tjenestemandsdømstolen var derfor i besiddelse af et omfattende materiale, hvis ideologiske indhold ikke var til at tage fejl af og på forhånd ikke talte for en frifindelse af foreningens ledende medlemmer.

For retten i Tjenestemandsdømstolen

Efter krigens afslutning blev der fremsat krav om udrensning af de tjenestemænd i stat og kommune, der havde tilsluttet sig nazismen og dermed vist sig "unationale" i deres holdning. En af drivkræfterne var den senere finans- og statsminister Viggo Kampmann. Selvom danske embedsmænd loyalt havde fulgt forhandlingspolitikens kurs, også efter at regeringen var trådt tilbage i august 1943, måtte følgen alligevel blive vidtgående udrensninger i den offentlige administration. Dette til trods for, at næsten hele den danske centraladministration havde hjulpet tyskerne. Et udkast til lov om udrensning af tjenestemænd var allerede kort efter befrielsen blevet udfærdiget af Frit Danmarks Tjenestemandsgroupe, hvilket kom til at danne grundlag for afstraffelsen af de unationale tjenestemænd og de senere officielle retningslinier for tjenestemandsopgøret. Ifølge lovforslaget kunne der rettes anklage mod tre kategorier af tjenestemænd:

1. mod nazisterne eller dem, som havde været medlem af en anden lignende sammenslutning
2. mod dem, der havde tilkendegivet en politisk opfattelse eller adfærd i eller udenfor tjenesten, der strider mod demokratiets grundsætninger
3. mod dem, der havde ydet besættelsesmagten unødigt hjælp eller havde haft samkvem med medlemmer af besættelsesmagten, der lå udenfor det strengt nødvendige.

Lovforslaget blev velvilligt modtaget af Folketinget, og 22. juni 1945 nedsættes den såkaldte Tjenestemandsdomstol, som oprettedes ved "Lov om oprettelse af en ekstraordinær tjenestemandsdomstol m.v." Loven kom til at gælde for tidsrummet fra 9. april 1940 frem til dets ikrafttræden. Yderligere blev der på initiativ af Frit Danmarks Tjenestemandsgruppe oprettet et fællesudvalg, som kunne modtage indberetninger om unationale tjenestemænd. Straffene for overtrædelse af loven var forflyttelse, degradation eller frakendelse af sin tjenestemandstilling uden pension. Der kunne imidlertid ikke straffes med irettesættelse eller bøde.¹²

Fredag den 8. februar 1946 startede således retssagen mod Mogens B. Mackeprang i Tjenestemandsdomstolen, der havde sæde i Nationalmuseets Foredragssal. Retten beklædtes af landsdommer Hoff, der var formand, professor H.M. Hansen og kontorchef Salicath, der begge var bisiddere. Anklagemyndigheden repræsenteredes af statsadvokatfuldmægtig Buhl, der allerede fra sagens start nedlagde påstand om

fortabelse af tjenestemandsstillingen uden pension. Som forsvarer havde Mackeprang overretssagfører Dragsted, der fra begyndelsen krævede frifindelse.

Tjenestemandsdomstolen tiltalte Mackeprang for "uværdig national optræden" under besættelsen på grund af sit medlemskab af National Studenter Aktion.¹³ Han havde som tjenestemand gjort sig skyldig i overtrædelsen af samtlige tre anklagekategorier, men hovedsageligt første punkt var i rettens søgelys, nemlig medlemskabet af en sammenslutning med tilknytning til DNSAP. Et af de væsentligste bevismaterialer mod Mackeprang var de to artikler, han havde skrevet i *Akademisk Aktion* samt det arbejde, han som medlem af lederrådet havde deltaget i og været vidende om. Bl.a. havde Mackeprang afholdt mindst et videnskabeligt arkæologisk foredrag på tysk i Nordische Gesellschaft, som foreningen var medlem af, og derigennem haft omgang med besættelsesmagten.¹⁴ Dertil kom, at der under et møde i foreningen den 13. november 1941 var blevet vist film fra kampene på østfronten, hvorefter "mange indmeldte sig til Frikorps Danmark". Under Frikorpsets første orlov i København i 1942 havde C.F. von Schalburg været gæst i National Studenter Aktion. Den 29. september 1942 havde Frikorpsets ny chef K.B. Martinsen desuden holdt et foredrag i Ingeniørforeningens Sal, et møde der var arrangeret af lederrådet. Foredraget havde dog mere karakter af et hvervemøde, hvilket da også efterfølgende viste sig, idet flere af foreningens studentermedlemmer meldte sig til Frikorpset og selv flere af lederrådets medlemmer trådte ind i SS.¹⁵

Ved retssagens begyndelse opstår der et intermezzo mellem anklageren og forsvareren, idet sidstnævnte tilsyneladende ikke er blevet bekendtgjort med hvilke akter anklageren vil fremlægge som bevismateriale. Anklager Buhl havde overfor retten fremlagt et udvalg af de artikler, som var blevet optaget i *Akademisk Aktion*, deriblandt også dem Mackeprang havde skrevet, for derigennem at påvise foreningens nazistiske idegrundlag.¹⁶ Dragsted anmodede om udsættelse af sagen, idet han "beklagede sig over ikke at være blevet gjort bekendt" med anklagerens bevismateriale. Dette blev imidlertid afvist, eftersom "Forsvaret burde være sig bekendt med det".¹⁷ Herefter påbegyndes afhøringen af Mackeprang selv, der meget tøvende og kun vanskeligt kan redegøre for sit engagement i lederrådet og foreningens formål. På anklagerens spørgsmål om hvornår Mackeprang meldte sig ind i National Studenters Aktion svarer han: "Jeg meldte mig ikke ind" - "Har De ikke været Medlem?" - "Joh" - "De maa da være begyndt Medlemskabet paa et eller andet Tidspunkt" - "Jah" - "Hvornaar var det saa?" - "Engang i Efteraaret 1940".¹⁸ Ifølge de dagblade, der fulgte retssagen, fortsætter afhøringen i samme stil, men vi får et indtryk af, at Mackeprangs motivation for at melde sig ind bl.a. skyldtes den passivitet, som regeringen udviste den 9. april 1940, da "de danske Soldater blev taget paa Sengen af Tyskerne". En holdning som også afspejles i hans artikel "Hvad er Danskhed?". Under retssagen kommer det ligeledes frem, at han selv og foreningen arbejdede for at erstatte "parcelliststyret" med en kooperativ fagstat, hvor "Fagmænd [akademikerne] var de ledende". Dette blev af anklageren øjeblikkeligt tolket som både antidemokratisk og antiparlamentarisk.¹⁹

Fredeag 8. Februar 1946

MUSEUMSINSPEKTØR MACKEPRANG OG NATIONAL STUDENTERAKTION

Mackeprang meget treven med at udtale sig i Tjenestemandretten

Man vilde Parlamentarismen til Livs

SAGEN i Dag i Tjenestemandsstolen mod Museumsinspektør Mogens Bellman Mackeprang begyndte ret dramatisk med, at Forsvareren, ORS. Dragsted, ønskede Sagen udsat med den Begrundelse, at han først til Morgen var blevet gjort bekendt med, at Anklageren, Statsadvokatfuldmægtig Buhl, ønskede at fremlægge yderligere Materiale til Belysning af Bladet "Akademisk Aktion", der var Organ for Foreningen National Studentersaktion, den Forening, Museumsinspektør Mackeprang havde været Medlem af fra Sept. 1940.

Retsformanden, Landsdommer Hoff, bemærkede hertil, at der var berammet Sager lige til Midten af Marts, hvorfor en Udsættelse vilde betyde, at Sagen ikke kom for foreløbig, og yderligere maatte det være i alles Interesse, at Udrensningen afsluttes saa hurtigt som muligt.

Anklageren, Fm. Buhl: — Det er Anklagemyndighedens Opgave at paapege, at Foreningen National Studentersaktion falder ind under Ordene i § 1, Stk. 1, i Loven om den ekstraordinære Tjenestemandsstol, „Medlem af et nazistisk Parti eller anden lignende Sammenslutning“. I Foreningens Program staar, at Foreningen virker gennem Bladet „Akademisk Aktion“, derfor maa Anklagemyndigheden gøre Retten bekendt med Bladets Tendens. Bladet er nævnt i Anklageskriftet, og Forsvaret har haft Lejlighed nok til at gøre sig bekendt med Bladet.

ORS. Dragsted: — Hvis jeg havde vidst, at Anklagemyndigheden vilde paabe- røbe sig visse Artikler i Bladet, vilde jeg naturligvis have paaberaabt mig andre Artikler. Jeg er i min Ret til at kræve at blive gjort bekendt med Bevislighederne i Forvejen.

Retten — der bestod af Professor H. M. Hønsen, Kontorchef Salicath og Retsformanden, Landsdommer Hoff — trak sig derpaa tilbage for at afgøre, om ORS.s Begæring skulde tages til Følge. Kendelsen faldt kort efter og lød paa, at Sagen ikke skulde udsættes, da Bladet var nævnt i Anklageskriftet, hvorfor Forsvaret burde have gjort sig bekendt med det.

Meldte Mackeprang sig ikke ind?

Derpaa gik man over til at behandle Sagen.

Anklagen gik ud paa, at Mogens Mackeprang fra September 1940 havde været Medlem af „National Studentersaktion“, der i Samarbejde med D.N.S.A.P. bekæmpede Demokratiet til Fordel for Besættelsesmagtens nazistiske Styreform, samt at han i Organisationen havde været Medlem af Lederraadet fra September 1940 til 21. Februar 1943 med den særlige Opgave at fremskaffe Pengedrag til Organisationens fortsatte Eksistens og til Udgivelse af Bladet „Akademisk Aktion“, til hvilket Blad Museumsinspektøren har skrevet flere Artikler.

Anklageren begyndte med at afhøre Museumsinspektøren, der var meget uvillig til at besvare de stillede Spørgsmaal. Retsformanden maatte flere Gange gøre den Tiltalte opmærksom paa, at Sagen skulde behandles offentlig og mundtlig og at det var i hans Interesse, at de stillede Spørgsmaal blev besvaret høfligt og ordentligt.

Fm. Buhl: — Hvornaar meldte De Dem ind i „National Studentersaktion“?

Mackeprang: — Jeg meldte mig ikke ind.

Fm. Buhl: — Har De ikke været Medlem?

Mackeprang: — Joh.

Fm. Buhl: — De maa da være begyndt Medlemskabet paa et eller andet Tidspunkt.

M.: — Jah.

Fm. Buhl: — Hvornaar var det saa?

M.: — Engang i Efteraaret 1940.

Hvad lavede Lederraadet?

Fm. Buhl: — Hvorfor gik De ind i Foreningen?

Museumsinspektør Mackeprang.

M.: — Jeg interesserede mig for de kooperative Tanker. Det parlamentariske System havde spillet failit. De danske Soldater blev den 9. April vækket paa Sengen af Tyskerne. Det burde være undgaaet.

Fm. Buhl: — De blev Medlem af Lederraadet?

M.: — Joh.

Fm. Buhl: — Holdt Lederraadet Møder?

M.: — Nej.

Fm. Buhl: — Hvad gjorde Lederraadet da?

M.: — Det var raadgivende.

Eksempel på hvordan dagspressen fulgte dækningen af tjenestemandssagen mod Mackeprang. Her er det et udsnit af Ekstra Bladets gengivelse den 8. februar 1946. (Det Kongelige Bibliotek).

På spørgsmålet om lederrådets rolle er det igen en henholdende Mackeprang, der kun forbeholdent forklarer retten, at rådet og foreningen havde karakter af at være "...en ganske formløs Forening. En Slags Diskussionsklub".²⁰ Et svar som anklageren ikke stiller sig helt tilfreds med og peger da også på, at H.N. Tretow-Loof, der i 1940 blev medlem af lederrådet, havde indgivet en rapport til Fritz Clausen om foreningen i forsøget på at etablere et samarbejde med DNSAP. Allerede i slutningen af 1940 havde partiet de konservative beskyldt National Studenter Aktion for at samarbejde med DNSAP og Fritz Clausen, hvortil lederrådet, anført af Chr. Junior, i januarnummeret af *Akademisk Aktion* 1941 klart tager afstand fra disse beskyldninger og i øvrigt meddeler, at "National Studenter Aktion er en selvstændig Organisation". Tretow-Loof, der var den direkte årsag til disse beskyldninger, blev herefter ekskluderet af foreningen.²¹ Ved at inddrage denne begivenhed forsøgte anklageren overfor retten at påpege et muligt samarbejde mellem de enkelte medlemmer af lederrådet, herunder også Mackeprang, og det etablerede danske nazistparti.

Imidlertid var det ikke kun Mackeprangs rolle i lederrådet og hans artikler i *Akademisk Aktion*, der dannede rammen om en domsfældelse. Med loven om oprettelsen af Tjenestemandsdømstolen var der med ét blevet indført et nyt begreb i dansk ret: "uværdig national optræden". Hvad begrebet nærmere dækkede over var dømstolens opgave at fastlægge, men foruden de skriftelige tilkendegivelser tænkte der også på de mundtlige, som enten udtrykte sympati for besættelsesmagten eller nazismen. Løst henkastede udtalelser eller diskussionsindlæg kunne være udtrykt på en sådan måde, at de måske

havde virket anstødelige blandt kollegaer. Motiverne bag loven lagde således ikke kun vægt på den tiltaltes sindelag, men i lige så høj grad på det indtryk, som andre havde fået af den pågældendes adfærd.²²

Hertil havde anklageren indkaldt kollegaer, der kunne bevidne Mackeprangs tyskvenlige sindelag. Første vidne var museumsinspektør Poul Nørlund, der i 1938 var blevet udnævnt til Nationalmuseets direktør. Ifølge Nørlund var der på intet tidspunkt tvivl om Mackeprangs "Indstilling som ren tysk". Desuden var han "bekendt med, at han holdt Foredrag for Tyskerne om arkæologiske Emner og havde deltaget i tyske Sammenkomster". Nørlund var tilsyneladende heller ikke uvidende om, at Mackeprang var medlem af National Studenter Aktion, og "burde have søgt ham [Nørlund] for at gøre ham opmærksom derpå. Min Dør stod Dem altid aaben!"²³ For at underbygge Nørlunds udtalelser indkaldtes ligeledes den unge museumsinspektør Carl Johan Becker, der hævdede, at "der havde været kold Luft omkring Mackeprang lige fra 9. April. Kun rent tjenstligt blev der talt med ham". Sidste vidne var museumsinspektør Hans Norling-Christensen, hvis forklaring supplerede Beckers.²⁴

Efter vidneafhøringerne gik man hurtigt over til proceduren, hvorefter fredagens retsmøde sluttede. Dommen blev afsagt den 16. februar og Mackeprang dømtes for "uværdig national optræden" alene på grund af sit medlemskab af National Studenter Aktion, der "i nøje Samarbejde med DNSAP bekæmpede Demokratiet" og som medlem af lederrådet at have skaffet midler til udgivelsen af bladet *Akademisk Aktion*.²⁵ Han mistede sin stilling ved museet og frakendtes retten til pension grundet sin forholdsvis unge alder.

Mackeprang var da 41 år gammel.

”Uværdig national optræden”?

Tiltalen mod Mackeprang var den første mod foreningen National Studenter Aktion. Senere blev både Chr. Junior og et andet medlem af lederrådet, arkitekt Axel Wanscher, ligeledes dømt for ”uværdig national optræden” og straffedes tilsvarende med afskedigelse uden pension.²⁶ I sagen mod Mackeprang kan der være grund til at tro, at det var en optræden, som adskilte sig fra de øvrige ansattes og dermed fraveg det almindelige holdningsmønster på stedet. Anklagemyndigheden har under alle omstændigheder tillagt stemningen og hans optræden på arbejdspladsen betydning eftersom han indkalder vidner fra museet. Omvendt kan det ikke udelukkes, som påpeget af Ditlev Tamm, at grundlaget for afskedigelserne i særlige tilfælde kan være resultatet af interne fjendskaber eller direkte modvilje mod en kollega.²⁷ Ej heller kan det afvises, at en tilstrækkelig uværdig national optræden kunne forhindre underordnet personale et avancement selvom arbejdsforholdene i øvrigt var tilfredsstillende. I sagen mod Mackeprang foreligger der imidlertid ikke materiale til at belyse disse overvejelser nærmere, men for eftertiden kunne det være interessant at få belyst, hvad der på de enkelte arbejdspladser førte til en anklage om uværdig national optræden.

Endnu mens Tjenestemandsdømstolen behandlede sine sager, var der overvejelser i gang om benådning af de dømte i form af genansættelser. De afskiedede tjenestemænd havde selv dannet et forhandlingsudvalg, der skulle skabe offentlig interesse for en mulig genansættelse af nogle af de dømte, men kun 20 tjenestemænd kom i det offentliges tjeneste igen.²⁸

For Mackeprangs vedkommende blev der ikke tale om en genansættelse. Dog syntes han at have haft en fortaler i professor P.V. Glob, der i 1949 var blevet ansat som leder af Århus Museum samtidigt med, at der blev oprettet et professorat i forhistorisk arkæologi ved Århus Universitet. Glob var initiativtageren bag oprettelsen af Jysk Arkæologisk Selskab, der blev stiftet i marts 1951 samt skriftserien ”Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter”. Glob var selv forfatter til seriens første skrift *Ard og Plov i Nordens Oldtid*, mens seriens andet skrift, der udkom i 1952, var forfattet af Mogens B.

Mackeprang og bar titlen *De nordiske Guldbrakteater*. Et betydeligt videnskabeligt arbejde som blandt fagarkæologer stadig betragtes som hovedværket om jernalderens såkaldte ”brakteater” eller runde hængesmykker præget med dyreornamentik eller menneskefigurer. Værket blev antaget til den filosofiske doktorgrad ved Århus Universitet, hvor forsvaret fandt sted torsdag den 19. juni 1952.²⁹ Antagelsen af disputatsen var ikke kun en anerkendelse af Mackeprangs videnskabelige evner som arkæolog, men også et officielt udtryk for, at han blev taget til nåde. Med til historien hører, at selvom han ikke igen opnåede ansættelse som museumsinspektør fik han senere ansættelse som lektor i historie ved Niels Steensens Gymnasium i København, hvilket unægtelig stred mod den afnazificering man ønskede blandt de offentlige ansatte.³⁰

Helhedsindtrykket af tjenestemandssagen mod Mogens B. Mackeprang afspejler nok tidens krav om tilbunds gående udrensninger og det er ikke utænkeligt, at dømstolen af hensyn til roen på den pågældende arbejdsplads har set sig nødsaget til at

anlægge den.³¹ Noget nemmere gik det for de unge studerende, der havde været medlem af National Studenter Aktion. Langt de fleste slap med mildere sanktioner eller regulære sagshenlæggelser. Imidlertid er det ømme punkt i tiltalen mod Mackeprang den ideologiske fraternisering med nazismen, hvilket bl.a. kommer til udtryk i hans artikel fra 1942 og foredraget i Nordische Gesellschaft. Netop foredraget "lå udenfor det strengt nødvendige", jf. Tjenestemandsdømstolens punkt 3, mens møderne med både C.F. von Schalburg og K.B. Martinsen nok kunne karakteriseres som "strengt nødvendige". Dertil bør også lægges hans indsats for at skaffe midler til foreningen og medlemsbladets udgivelse. En rolle som domstolen ej heller har kunnet forbigå, idet den måtte tolkes som udtryk for et politisk sindelag.

Vender vi blikket mod motiverne for Mackeprangs medlemskab af foreningen, byggede det grundlæggende på et elitært syn, hvor fagmændene alene skulle varetage kampen om at bevare det bestående og værne om kulturen. Hertil kom officerskorpset til at spille en særlig rolle, qua deres uddannelse og klassetilhørsforhold, og har givetvis virket som bannerfører for nationalitetsfølelsen og traditionerne. I Mackeprangs artikler fornemmer man da også tydeligt, at det var politikerne og demokratiet der svigtede forsvarsviljen, hvilket kunne opfattes som ligegyldighed med fædrelandet eller i værste fald som en art kommunistisk medløben. Den 9. april blev opfattet som starten på elitens nederlag og for nogen, herunder også Mackeprang, et bevis for politisk forræderi, da muligheden for forsvar blev dem nægtet. Mackeprangs historie er et eksempel på, hvad der kunne tiltrække repræsentanter fra eliten til at engagere sig i nazismen og dens kulturelle

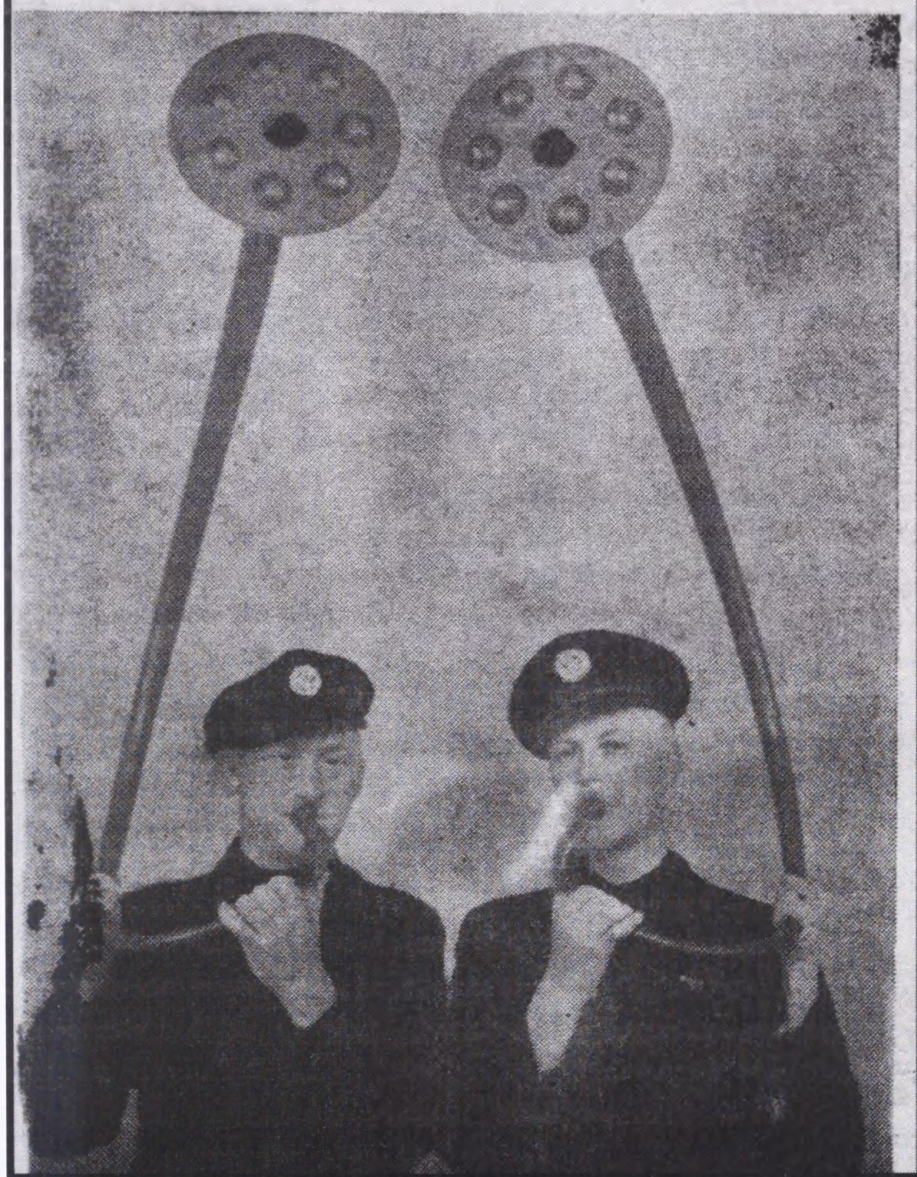
korstog. Hertil var foreningen National Studenter Aktion og blade som *Akademisk Aktion* et af de fora og medier, der tillod at rette kritik af det bestående samfunds kaosprægede politik gennem konkrete foredrag og møder. Imidlertid havde dette engagement efterladt sig et synligt indtryk på hans nærmeste omgivelser og ikke mindst på selve arbejdspladsen, hvilket da også kommer til udtryk i det retslige efterspil. Her viser det sig, at det i mindre grad var de konkrete motiver bag indmeldelsen der førte til domsfældelsen, men i højere grad opfattelsen af hans adfærd, der havde de mest vidtrækkende konsekvenser.

Anders Otte Stensager, født 1968, stud. mag. i forhistorisk arkæologi ved Københavns Universitet. Er forfatter til flere artikler om dansk arkæologihistorie som "Århus Museum og Vilhelm Chr. Boye" og "Mit navn er Boye, jeg graver dysser og gamle høje".

De danske Lurer - enestaaende Musikinstrumenter

De ældgamle Lurer er ikke blot Signalhorn, men
vore Forfædre spillede Melodier paa dem

Som omtalt vil der ved D. N. S. A. P.'s Landsstævne i
»Koldinghus« Slotsgaard, Søndag den 18. Juni finde en De-
monstration Sted af de gamle danske Lurer, en Demonstra-
tion af stor videnskabelig og historisk Betydning. Den er
fastsat til Kl. 17.

*Artiklen
„De danske lurer“
fra Fædrelandet
24.5.1939 giver et
eksempel på at danske
arkæologiske fund
blev brugt som
en væsentlig del af
DNSAP's symbolkreds.
(Det Kongelige
Bibliotek).*

Noter

- 1 Specielt lurromantikken skal fremhæves, idet den fik en selvstændig plads under partiets landsstævner og nazistmøder, hvortil der allerede i august 1938, på foranledning af trompeter Søren Telling, var indledt et samarbejde med Nationalmuseet om tilladelse til at blæse i de to lurer fra Brudevælte, som tidligere på året havde været brugt ved indvielsen af Nationalmuseets ombygning. Forsøgene blev overvåget af arkæologen og museumsinspektør Knud Thorvildsen, der imidlertid fattede mistanke til projektets "videnskabelighed", eftersom han hurtigt blev klar over, at der var tale om oplæring af nazister til lurblæsning. Forsøgene syntes herefter at være blevet stoppet, men da havde offentliggørelsen af lurforsøgene allerede fundet sted i en avisartikel i "Fædrelandet" den 24. maj 1939 (Lauridsen 1993, s. 143-184; Lauridsen 2002, s. 246f; Nørlund 1946, s. 6).
- 2 Akademisk Aktion nr. 1, Oktober 1940, s. 7; fortegnelser over medlemmer af lederrådet og foreningens nye medlemmer findes oplistede i hvert nummer af Akademisk Aktion.
- 3 Akademisk Aktion nr. 5, februar 1941; Akademisk Aktion nr. 6, marts 1941; Akademisk Aktion nr. 10, særnummer 1941; Akademisk Aktion nr. 7, maj 1942.
- 4 Nationaltidende 9.2.1946; Berlingske Tidende 9.2.1946. I november 1940 havde foreningen til huse på adressen Gl. Mønt 2 i det centrale København, men allerede måneden efter flyttede man til Fiolstræde 28A. På grund af medlemsforøgelse flyttede man igen i februar 1941 til større lokaler i Studiestræde 13A. Allerede i november 1940 oprettedes en underafdeling i Århus, Østbanetorv 6, med gymnastiklærer H.C. Jensen som leder (meddelt i Akademisk Aktion nr. 2 og 3, 1940).
- 5 Boldsen havde i 1920 stiftet KAB og bestred talrige tillidsposter i bygge- og boligbranchen. Langsomt opbyggede han en mindre formue, som bl.a. blev brugt på indkøb af kunstværker (KABs hjemmeside www.pladstilosalle.dk).
- 6 Akademisk Aktion nr. 2, november 1940, s. 6.
- 7 Akademisk Aktion nr. 2, november 1940, s. 7.
- 8 Berlingske Tidende 9.2.1946; Ugeskrift for Retsvæsen 1949, s. 834. Viggo Baller blev medlem af DNSAP i marts 1939, mens Chr. Junior havde været medlem af to omgange. Første gang var i 1940, men han meldte sig ud igen i 1941 for derefter i marts 1942 atter at melde sig ind (Bovrup-Kartoteket 1946, s. 8 og s. 12; Tamm 1984, s. 394). I december 1940 udtræder V.Baller af lederrådet, og stud.jur. H.N. Tretow-Loof indtræder i stedet med titel af propagandaleder (Akademisk Aktion nr. 3, december 1940). Chr. Junior blev senere afskediget af Tjenestemandsdømstolen uden pension og hans indeståender beslaglagt af Nationalbanken ifølge lov af 13. juli 1945 om spærring af visse bankkonti. Samme skæbne overgik desuden et andet medlem af lederrådet, Carl Popp-Madsen ("Det Sorte Kartotek" 1946, s. 123 og s. 195; Tamm 1984, s. 570).
- 9 Berlingske Tidende 9.2.1946. En gennemgang af bladets artikler giver ligeledes udtryk for synspunkter, hvis holdning tydeligt ligger på linie med DNSAP's.
- 10 Akademisk Aktion nr. 8, september 1942, s. 11.
- 11 Akademisk Aktion nr. 5, februar 1943, s. 7.
- 12 Tamm 1984, s. 517-525.
- 13 Ekstra Bladet 8. februar 1946; Land og Folk 8. februar 1946; B.T. 8. februar 1946; Berlingske Tidende 9. februar 1946; Nationaltidende 9. februar 1946; Politiken 9. februar 1946.
- 14 Nordische Gesellschaft afholdt en række foredrag og kulturelle indslag, der skulle styrke båndet mellem de nordiske folkeslag og Tyskland (Lundbak 2001, s.

- 169-171; Lauridsen 2002, s. 526f).
- 15 Akademisk Aktion nr. 10, særnummer 1941, bagsiden; Akademisk Aktion nr. 8, rusnummer 1942, s. 3; Akademisk Aktion nr. 1, oktober 1942, s. 4 og s. 7.
- 16 Udskrift af Den Ekstraordinære Tjenestemandsdømstols Dombog for II afd. 1946, sag nr. 148/45.
- 17 Ekstra Bladet 8. februar 1946; Politiken 9. februar 1946.
- 18 Ekstra Bladet 8. februar 1946; Politiken 9. februar 1946.
- 19 Ekstra Bladet 8. februar 1946; Politiken 9. februar 1946; Land og Folk 8. februar 1946.
- 20 Ekstra Bladet 8. februar 1946.
- 21 Akademisk Aktion nr. 4, januar 1941, s. 7.
- 22 Tamm 1984, s. 535f.
- 23 Ekstra Bladet 8. februar 1946; Politiken 9. februar 1946; Berlingske Tidende 9. februar 1946.
- 24 Politiken 9. februar 1946; Berlingske Tidende 9. februar 1946.
- 25 Udskrift af Den Ekstraordinære Tjenestemandsdømstols Dombog for II afd. 1946, sag nr. 148/45.
- 26 Af de hen ved 1100 sager, som sammenlagt blev forelagt Tjenestemandsdømstolen, blev der rejst tiltale i de 600, heraf endte de godt 300 med afskedigelser (Tamm 1984, s. 580). Kulturgeografen Aage Gudmund Hatt, der siden 1919 havde været tilknyttet Nationalmuseets etnografiske afdeling og tillige fungerede som lektor ved Københavns Universitet, blev i 1947 også tiltalt i Tjenestemandsdømstolen for "uværdig national optræden." Baggrunden for tiltalen var, at retten fandt indholdet af hans lange rækker af radioforedrag og publikationer for tyskvenlige og blev siden frataget sin tjenestemandstilling ved universitetet, men på grund af sin høje alder bibeholdtes pensionen.
- 27 Tamm 1984, s. 581ff.
- 28 Tamm 1984, s. 583ff.
- 29 Mackeprang 1952; meddelelse i Kuml 1952, s. 206. Det har ikke været muligt at

- få belyst forholdet mellem Glob og Mackeprang nærmere, idet der ikke foreligger korrespondance imellem de to. Hvorvidt Glob i højere grad har set på Mackeprangs arkæologiske egenskaber end hans politiske indstilling er derimod ikke usandsynligt.
- 30 Clemmensen & Mackeprang 1980, forfattermanchet. Frem til 1968 virkede Mackeprang som lektor ved den katolske skole og gymnasium, Niels Steensen, der dengang var ledet af jesuitterordenen.
- 31 Sammenlign med tjenestemandssagerne omtalt i Tamm 1984, s. 502-619.

Litteratur

Dagbladenes dækning af Tjenestemandstolen i dagene 8.-9. februar 1946 er her medtaget samt flere ikke trykte kildekrifter, hvoraf enkelte er i privateje.

Akademisk Aktion. Udgivet af National Studenter Aktion, årgang 1940-45. København. Udkom med et nr. hver måned.

Bovrup-kartoteket. København 1946. Udkom i flere udgaver, som enten dækkede hele landet, provinsen eller Storkøbenhavn (privateje).

Clemmensen, Tove & Mackeprang, Mogens B. 1980: *Kina og Danmark 1600-1950. Kinafart og Kinamode*. København.

Det sorte Kartotek. Kartotek over de af Danmarks Nationalbank iværksatte Spærringer af Bankkonti m.m. København 1946 (privateje).

For Tjenestemandstolen i Dag. B.T. 8. februar 1946.

Første Mand fra National Studenter-Aktion for Tjenestemandstolen. Politiken 9. februar 1946.

Lauridsen, John T. 1993: Nu gjalder luren. Fortiden i DNSAP's tjeneste. *Fund og Forskning*, bd. 32. København.

Lauridsen, John T. 2002: *Dansk nazisme 1930-45 – og derefter*. København.

Lundbak, Henrik 2001: *Staten stærk og folket*

frit. Dansk Samling mellem fascisme og modstandskamp 1936-47. København.

Mackeprang, Mogens B. 1940: Hvad er Danskhed? *Akademisk Aktion* nr. 2, 1940. København.

Mackeprang, Mogens B. 1942: "Aar 451 slog Vestgoterne..." *Notits i Akademisk Aktion*, nr. 8, 1942. København.

Mackeprang, Mogens B. 1952: De nordiske Guldbraketeater. *Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter*, bd. II. Aarhus.

Museumsinspektør for Tjenestemandstolen. Nationaltidende 9. februar 1946.

Museumsinspektør Mackeprang og National Studenteraktion. Ekstra Bladet 8. februar 1946.

Museumsinspektør Mackeprang og National Studenter-Aktion. Berlingske Tidende 9. februar 1946.

Nazi-Museumsinspektør barnlig uskyldig i Retten. Land og Folk 8. februar 1946.

Nørlund, Poul 1946: Nationalmuseet i de onde Aar. *Nationalmuseets Arbejdsmark*. København.

Tamm, Ditlev 1984: *Retsopgøret efter besættelsen*. København.